

De wind van morgen: geen eenvoudige redactieklus

Hoe vertel je iets interessants over zoiets saais als het redigeren van een manuscript? Ik weet het niet. En dan ook nog een manuscript dat geen manuscript is. Het was een verzameling mails en aantekeningen, een mengeling van brieven, dagboekantekeningen, gedichten, herinneringen, persoonlijke observaties en poëtisch proza. Een manuscript bestaande uit losse bestanden die ik zelf chronologisch moest samenstellen. En die chronologie was en is belangrijk want de tijd en het einde van zijn tijd waren voor de schrijver, Arjen Sevenster, van fundamenteel belang.

Dat samenstellen gebeurde in overleg met de schatbewaarder van Arjen Sevensters gedichten en prozateksten, zijn echtgenote Lydia Sevenster. Ze bewaakte deze nalatenschap als Cerberus de Hades.

In hoeverre moet ik, zoals ik al zei, de tijd betrekken in dit verslag, de tijd die toch een belangrijke rol speelde in dit proces. Want het proces van samenstellen, redigeren en mailen met Lydia Sevenster en Franc Knipscheer nam ruim drie maanden in beslag. Toen ik begon had ik daar geen weet van. Het was een redactieklus niet meer dan dat.

Laat ik soms de datum noemen en soms dingen samenvatten of een sprong in de tijd maken om de indruk te wekken dat ik een verhaal vertel.

Op 14 februari 2019 vroeg Franc Knipscheer me om te beoordelen of Arjen Sevensters brieven en teksten onder de naam *Chemo's* en *Controles* geschikt waren voor publicatie. Ik had toen al een keuze gemaakt uit de poëzie van Arjen Sevenster en de gedichten geredigeerd die verschenen onder de titel *Bloemen in de regen*.

Een kleine drie weken later antwoordde ik Franc dat het een leesbaar en boeiend manuscript was, een persoonlijk en spiritueel document dat verslag doet van een ziekteproces, aangrijpend, precies en een bron van steun voor mensen die hetzelfde lot treft.

Achteraf zie ik in de afwisseling van poëtisch, autobiografisch proza en poëzie de Japanse haibun terug. Maar de haiku die in de haibun het proza afwisselt, heeft Arjen Sevenster vervangen door zijn doorgaans langere en ook rijmende gedichten. Maar dit terzijde.

Na mijn mail aan Franc bleef het meer dan een half jaar stil en kreeg ik 1 oktober de opdracht de verzameling bestanden te redigeren en te beoordelen of de toespraken bij Arjens uitvaart pasten bij het manuscript. De berichten onder de naam *Chemo's* doen verslag van de chemobehandeling en alles daaromheen. De berichten met de naam *Controles* vertellen hoe Arjen de gesprekken met medici beleefde, de medicijnen die hij gebruikte de gemeten bloedwaarden die iets zeiden over de stand van zijn ziekte. Deze *Controles* kregen met de tijd steeds meer het karakter van dagboeknotities, autobiografische schetsen, portretten, herinneringen en observaties.

Vijf dagen na die eerste oktober stuurde Lydia een interview met Arjen Sevenster dat is gepubliceerd in een wiskundetijdschrift. Het zou misschien passen bij het boek. Het boek – een kroniek zoals het werd genoemd in onze correspondentie - dreigde zo een hybride geheel te worden. Ik wilde voorzichtig te werk gaan en berichtte Lydia dat ik me het interview als toevoeging aan de kroniek kon voorstellen.

Zij stuurde me nogmaals de bestanden toe, maar ik moest uitgaan van de bestanden die Franc me stuurde anders werd het een warboel. Ik heb alle bestanden samengevoegd en gaf de data door van de mails onder de naam *Chemo's* en *Controles*. Wat ik al verwachtte gebeurde. Twee *Controles* moesten van plaats veranderen en drie brieven, zoals ze toen nog heetten, moesten anders worden gedateerd, omdat ze niet klopten met de data die ik had doorgegeven.

Tien dagen later had ik de redactie voltooid, ik beloofde Lydia te kijken naar de doublures en te beoordelen welke ik kon verwijderen. Maar ik had de gedichtenbundels nodig om na te gaan of de gedichten correct waren opgenomen in de tekst. Die bundels kreeg ik toegestuurd. 11 november stuurde ik Lydia het manuscript ter controle met een opmerking over de plaats van het hulpwerkwoord, een stilistische eigenschap die het tempo van de tekst verlaagt.

Tien dagen later ging ze akkoord met een bijstelling van een gedicht en de wijzigingen in een aantal andere gedichten en de voorstellen op een aantal pagina's. Maar ze wilde overleg over waarom de aanhalingstekens verschilden, over de nummering van de *Chemo's* en *Controles*, de toevoeging van de plaatsnaam Aerdenhout onder sommige berichten en een bijgevoegde foto die ze graag in het manuscript wilde plaatsen. Ook vroeg ze of ik een idee had voor een titel.

We planden een afspraak, kaartten alles af, maar al snel waren er weer kwesties. Ze liet weten op welke data twee *Controles* waren verstuurd. Maar ik ontdekte nog een datumprobleem en zag dat Arjen en Lydia tegelijk een *Controle* op 9 september hadden geschreven.

Na dit gepietepouter over data stuitte ik op wat ik een echt probleem vond. Arjen Sevenster herinnerde zich uit de schoolbanken een gedicht van Jan Luyken. Maar hij citeerde het onvolledig. Moest ik het correct citeren of zo laten? Zo laten zei Lydia.

Meteen dook er een andere kwestie op. Schreef je nou *de PSA* zoals het in de tekst steeds stond te lezen of was het *het PSA* zoals het staat vermeld in de Dikke van Dale? Het bleek jargon van medici, zij zeggen de PSA, het is een verkorting is van de PSA-waarde.

Voor kerst merkte ik dat de batterij leeg aan het raken was. Ideeën voor titels wist ik nauwelijks op te diepen.

Twee dagen voor kerst stuurde ik wel het gefinetunede manuscript. Laatste spelfouten waren gecorrigeerd. De grammatica was bijgesteld. Interpunctie aangescherpt. Alinea-indeling verbeterd. De teksten in de juiste volgorde gezet. Vermelding plaatsnaam en datum gelijkgeschakeld etcetera.

De dag voor kerst deed ik Franc verslag van een telefoongesprek dat ik had met Lydia. Zij had enkele wijzigingen aangebracht, communiceerde over de juiste weergave van het muziekoverzicht bij de crematie, ze deed een titelvoorstel, bracht foto's in voor opname in het manuscript en vroeg toestemming te vragen aan de tijdschriftredacteur voor plaatsing van het interview.

Het manuscript was dus nog niet definitief. Lydia en haar zoon, Merlijn, zouden er nog naar kijken. Na de donkere dagen kwam op 5 januari het bericht van Lydia. Namen waren veranderd om te vermijden dat betrokken medici dit ongewenst vonden. De doublure van de anekdote over de aanschaf van de *Reischauer*, de standaard Japanse grammatica, die Arjen aanschafte toen hij Japans als bijvak koos, kon een keer worden verwijderd, een Engelstalige uitdrukking trof hetzelfde lot. Uiteindelijk bleef de anekdote in twee versies staan omdat Arjen dit zelf ook zou hebben gewild, meende zoon Merlijn.

Een week later ging ik de wijzigingen van het manuscript zelf accepteren omdat Lydia en Merlijn het ermee eens waren. Weer een week later mailde ik mijn reactie op een aantal opmerkingen van Lydia over de naam van personen, het aaneenschrijven van woorden, weer de anekdote over de *Reischauer* en de Engelstalige uitdrukking *death where is thy sting*, afkomstig uit de brieven aan de Korinthiërs. Merlijn had een aantal wijzigingen aangebracht die ik zou checken. Het gefinetunde manuscript ging al snel naar Franc. Merlijn maakte nog bezwaar tegen het interview en de bijdragen van Lydia.

Een paar dagen later hebben Franc en Lydia in een gesprek knopen doorgehakt. De updates na de dood van Arjen werden geschrapt, evenals de daar geplaatste foto's, het interview met Arjen in het tijdschrift van het Koninklijk Wiskundig Genootschap wordt meermalen in de kroniek genoemd, maar werd niet toegevoegd. De titel werd *De wind van morgen* op voorstel van Maarten Asscher en is ontleend aan het Japanse gezegde *de wind van morgen blaast morgen*.

De volgende dag stuurde ik het definitieve bestand met een verantwoording van een handvol redactionele keuzes.

Wat begon als een eenvoudige redactieklausuur mondde uit in een lange rivier van berichten, dingen die anders bleken te zijn dan gedacht, er moest worden geschrapt en geschoven. Moesten dubblures er nu uit of in blijven? Klopte de verzenddatum? Wat moest de aanhef van de berichten zijn en moest die overal gelijk zijn? Waren de fictieve namen wel goede namen en waren de gedichten correct weergegeven?

Het leek maar niet op te houden, alsof het een etappekoers was die geen einde had om de vreugde van het redigeren te vieren. Tot de lockdown als een onneembare Stelvio de voortgang van het proces definitief blokkeerde. Arjens manuscript wachtte op uitgave, het had reguliere zorg nodig in tijden van corona. En die uitgave kwam er, mooi vormgegeven en met een veelzeggende omslagillustratie.

Koos van den Kerkhof